

TEKSTIN TIIVIYS ALBERT CAMUS'N ROMAANISSA "LA PESTE" JA SEN SUOMENNOK-
SESSA

Ritva Nordström-Luomaketuri
Helsingin yliopisto

Résumé. Un même fait sémantique peut être textualisé par plusieurs constructions dont le **degré de phrasticité** varie (principale, subordonnée, semi-proposition, nominalisation...); les constructions choisies donnent au texte son **degré de condensation**. La présente étude préliminaire compare, à l'aide d'une échelle de phrasticité, le degré de condensation d'un texte littéraire français à celui de sa traduction finnoise. La moitié des constructions françaises ont subi un changement de degré de phrasticité, la majorité de ces changements sont des **dilutions**. Dans maints paragraphes, le traducteur a cependant fait alterner **condensations** et dilutions, ce qui contribue à maintenir le degré de condensation original.

Tiettyä semanttista perusinformaatiota tekstualisoidessaan kääntäjällä on valittavanaan parafraaseja, jotka ovat **lausemaisuu den asteel-taan** erilaisia (esim. pää- tai sivulause, lauseenvastike, nominaalistu-ma). Valittujen rakenteiden lausemaisuu destä muodostuu **tekstin tiiviys-aste**. Ranskaa suomennettaessa tekstin tiiviys saattaa muuttua. Muutos-ten valaisemiseksi olen vertaillut ranskankielistä alkutekstiä ja sen suomennosta. Seuraavassa esittelen vertailumenetelmää ja tuloksia ja pohdin mahdollista jatkotutkimusta.*

Aihepiiri on siis käännöstutkimus, siten täsmennettynä, että en tutki käännösprosessia vaan sen tulosta; edelleen kyse on ns. kahteen kieleen sitoutuneesta kuvailevasta käännöstutkimuksesta (1): en siis tarkastele kääntämisen universaaleja kysymyksiä, vaan kielikohtaisia, ranskan suomentamista koskevia säännönmukaisuuksia.

1.1. TEKSTIN TUOTTAMINEN. Tutkimuksen taustalla on tekstilingvisti-nen, lähinnä Nils Enkvistin (2) näkemys tekstin ja käännöksen tuottami-sesta. Kyseisen näkemyksen ja tämän tutkielman lähestymistavan voi sijoittaa tekstilingvistiikan kenttään viittaamalla Enkvistin (1984) tekstimallien nelijaotteluun: on virke- ja predikaatiopohjaisia, kogni-

tiivisia ja interaktiomalleja, joista oma näkökulmani kuuluu lähinnä predikaatiopohjaisiin.

Tekstin tuottamisen lähtökohta on kirjoittajan muistissa oleva tieto, joka on kuvattavissa semanttisena verkkona. Verkko koostuu predikaatioista (3) ja niiden välisistä suhteista. Predikaatiot määrittellään tässä lauseen muotoisiksi syvärakenteiksi, joita pintarakenteessa vastaavat finiittilauseet ja useimmat ei-finiittiset rakenteet. Ryhtyessään tuottamaan tekstiä kirjoittaja noudattaa tavoitteitaan palvelevaa tekstistrategiaa: semanttisesta verkosta valitsemansa predikaatiot hän ryhmittelee, kytkee toisiinsa ja järjestää syntaktisen hierarkian mukaisesti. Nämä pinnanalaiset ainekset syötetään edelleen kielioppiin, ja teksti saa lineaarisen muodon.

1.2. TEKSTIN TIIVIYS. Tekstistrategian eräs alue ja samalla tämän työn peruskäsite on tekstin tiiviyssaste, **degree of concentration** (Enkvist 1978b) (4). Seuraava esimerkki valaissee käsitettä:

- (1)a. Predikaatiot: minulla oli jano - menin kahvilaan - join lasin viiniä - maksoin - lähdin pois - olin tyytyväinen
- b. Teksti 1: Menin kahvilaan juomaan lasin viiniä, koska minulla oli jano. Maksettuaani lähdin tyytyväisenä pois.
- c. Minulla oli jano. Menin kahvilaan. Join lasin viiniä. Maksoin. Lähdin pois. Olin tyytyväinen.

Kuuden semanttisen predikaation (5) joukko on tekstualisoitu (1b) siten, että kolme niistä esiintyy pintarakenteessa finiittiverbillisenä lauseena, muut on upotettu tekstiin lauseenvastikkeina tai verbittöminä rakenteina. Saman predikaatiojoukon voi tietenkin tekstualisoida myös vaikkapa liittämällä päälauseita toistensa perään (1c). Näillä kahdella tekstillä on erilainen tiiviyssaste, eli määrittelen tekstin tiiviyssasteen rakenteiden lausemaisuuksien asteeksi. Lausemaisuuksien aste puolestaan on sidoksissa verbin muotoon, joka pintarakenteessa voi olla joko finiittiverbi taikka muoto, johon voi liittää vähemmän lauseen piirteitä (6), mutta joka on johdettavissa syvärakenteen lauseesta; pintarakenteessa voi esiintyä myös verbitön rakenne. (7)

Tekstin tiiviyssasteeseen palataan tuonnempana (ks. luvut 3. ja 4.).

1.3. KÄÄNNÖSPROSESSI. Edellä hahmoteltu tekstin syntymalli soveltuu suurelta osin käännökseen syntymalliksi. Tästä näkökulmasta kääntäminen on Enkvistin (1978b) ja Rune Ingon (1982) mukaan ymmärtämis- ja jälleentuottamisprosessi. Koska alkutekstin lineaarisen pintarakenteen ja pinnanalaisen semanttisen sisällön välillä vallitsee epäsymmetria, ymmärtäminen on tekstin delinearisointia predikaatioiksi ja niiden välisiksi suhteiksi. Delinearisoinnin tuloksena kääntäjän muistiin muodostuu tekstikanta, joka vastaa alkutekstin kirjoittajan semanttista verkkoa.

Tekstikanta ei kuitenkaan ole täysin alkuperäisen kaltainen, vaan siihen tuovat muutoksia ymmärtämiseen välttämättä liittyvät assosiatii-viset prosessit (8): alkutekstin aktivoima semanttinen aines kytketään muistissa jo olevaan yksilölliseen tietoainekseen, ja alkuperäisen tekstikannan koherenssin aukot täydennetään päätelmillä. Näin siis jo käännösprosessin tekstinymmärtämisvaiheeseen kuuluu potentiaalisia muutoksenaiheuttajia. Robert de Beaugrande (1980b) jopa nimittää ymmärtämistä eräänlaiseksi yksinkertaistavaksi tai selittäväksi kääntämiseksi (9).

Delinearisointi on kääntämisessä tärkeä vaihe (10), koska se paljastaa alkuperäisen tekstistrategian: predikaatioiden ryhmittelyn, kytkennät ja syntaktisen hierarkian, jotka eri kielissä merkitään eri tavoin. Tuottaessaan tekstiä kääntäjän on mukautettava tekstistrategiansa alkutekstin kirjoittajan strategian kaltaiseksi. Kielten välisten rakenne-erojen vuoksi strategiat eivät kuitenkaan voi olla identtiset, vaan kääntäjän on usein joustettava jonkin vastaavuuskriteerin suhteen, joita ovat mm. merkityksen, informaatorakenteen ja muodon vastaavuus sekä kielen sujuvuus. Saman sisällön välittäminen on näistä eittämättä etusijalla, mutta kaunokirjallisen tekstin ollessa kyseessä voidaan toivoa myös alkutekstin muodon - myös tiiviyn - välittymistä käännökseen, tulokielelle ominaisella tavalla.

2.1. TUTKIMUKSEN TAVOITTEISTA JA MENETELMISTÄ. Aluksi laadin asteikon, jolla luokittelin ranskan ja suomen rakenteet lausemaisuden mukaan ja jaoin tekstin analyysiyksiköiksi. Yksi työn tavoitteista olikin menetelmällinen: halusin soveltaa lausemaisuusasteikkoa käännökseen nähdekseni mitä mielenkiintoista se toisi esille. Seuraavaksi

vertasin asteikon kunkin luokan ranskankielisiä rakenteita suomennoksiin nähdäkseni missä määrin ranskalaisten rakenteiden lausemaisuus oli muuttunut. Halusin myös etsiä sellaisia alkutekstin rakenteita, joiden suomennoksen lausemaisuuuden aste usein poikkesi alkuperäisestä. Lisäksi pyrin selittämään käännostratkaisuja edellä esitetyn käännoksen syntymällin pohjalta. Lopuksi laajensin analyysiyksikön kappaleeksi, eli lausetta ja virkettä suuremmaksi tekstistrategiseksi yksiköksi, ja tarkastelin lausemaisuudeltaan muuttuneiden ja ennallaan säilyneiden rakenteiden keskinäistä järjestystä alkutekstissä ja käännoksessä ja lausemaisuuuden muutosten vaikutusta käännoksen antamaan tiiviysvai-
kutelman.

Aineistona oli toinen luku (13 sivua) Albert Camus'n v. 1947 ilmestyneestä romaanista "La Peste" ja sen suomennoksesta "Rutto" (1948; kääntänyt Juha Mannerkorpi). Aineiston liiallisen heterogeenisyyden välttämiseksi tarkastelun ulkopuolelle suljettiin dialogi sekä dialogiin liittyvä epäsuora esitys.

2.2. LAUSEMAISUUDEN ASTEIKKO. Lausemaisuuuden asteikko perustuu lähinnä Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin esitykseen suomen kielen rakenteiden lausemaisuuudesta (11). Se koostuu kolmesta pääluokasta ja niiden alaluokista; se alkaa "laveimmista" eli lausemaisimmista ja jatkuu kohti tiiviimpiä rakenteita:

- A. finiittirakenteet
  - a. itsenäiset päälauseet
  - b. päälauseet
  - c. sivulauseet: objektina tai subjektina olevat que/että-lauseet, adverbiaalilauseet, relatiivilauseet
- B. ei-finiittiset rakenteet
  - d. lauseenvastikkeet: gerundi-, partisiippi-, infinitiivirakenteet
  - e. partisiippiattribuutit
  - f. nominaalistumat
- C. g. ei-verbiset lausekkeet
  - h. ns. nollalausekkeet

Määrittellessäni tarkemmin mitä rakenteita mihinkin luokkaan kuuluu, noudatin pitkälle Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun (1980) esittämiä

lauseen kriteereitä. Mainittujen luokkien lisäksi erotin omiksi luokkiseen komparatiivilauseet, joihin sisältyy lausemaisuu- den asteeltaan monenlaisia rakenteita (mts.16), sekä fragmentit, joiden lausemaisuu- den erityislaatuinen.

Finiittilauseiden määrä on sama kuin finiittiverbien määrä (12). Ei-finiittiset rakenteet ovat eri määrin lausemaisuu- den. En tee eroa partisiippi- ja infinitiivirakenteiden välillä, koska - kuten Hakulinen ja Karlsson toteavat (1979:340-3) - morfologisin perustein tehty kah- tiajako ei ole syntaktisen käyttäytymisen kannalta onnistunut (13); ranskakaan kannalta ei erottelu tunnu tarpeelliselta. Suomen rakentei- den luokittelussa tehdään Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun tapaan niin, että jos rakenteella voi olla oma subjekti, se luetaan lauseen- vastikkeiden luokkaan; tällaisia rakenteita ovat temporaalirakenne (tehdessä), ns. partisiippirakenne objektina (hän huomasi/ kaikkien puhuvan) (14), myös ns. modaalirakenne, vaikkei sillä olekaan subjektiä (tehdessä) (15). Edelleen subjektina oleva 1. infinitiivirakenne laske- taan tähän luokkaan (jonkun on määrä/ tehdä jotain), paitsi jos infini- tiivillä ei ole määreitä ja koko rakenne on hyvin lyhyt (On ihanaa elää = päälause). Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun ratkaisui- sta poiketen pidän lauseenvastikkeena 1. infinitiivin translatiivin muodostamaa lauseketta, koska se korvaa pintarakenteen lauseen (päästäkseen = jotta pääsisi; kaatuakseen = ja kaatui (16)). Kolmannen infinitiivin muodostamista lausekkeista pidetään lauseenvastikkeiden luokkaan kuulu- vana erisubjektista infinitiivilauseketta (lähetin hänet/ ottamaan selvää); 3. inf. adessiivi (tekemällä) ja abessiivi (tekemättä), vaikka ne ovatkin aina samasubjektisia, luetaan lauseenvastikkeisiin, koska ne korvaavat pintarakenteen sivulauseen.

Ranskan rakenteiden kriteerit ovat vastaavanlaiset. Lauseenvastik- keisiin kuuluvina pidän partisiipin preesens- ja gerundilauseketta ((en) faisant), samoin partisiipin perfektia, jos se vastaa temporaal- lista sivulauseetta, jos sillä on määre tai jos se muodostaa pitkän rakenteen. Infinitiivilausekkeista erisubjektinen lasketaan lauseenvas- tikkeisiin (l'ordre fut donné/ de faire), samasubjektista ei, paitsi jos infinitiivilauseke on pitkä tai jos infinitiiviä edeltää jokin muu kuin tyhjä prepositio à tai de (esim. pour, sans, avant de: le malade se renversait en arrière/ pour tenter de retrouver son souffle

'hän taivututtui taapäin saadakseen paremmin vedetyksi henkeä').

Partisiippiattribuuttien luokassa ovat ranskan part. preesens ja perfektin (l'escalier puant; les rats ramassés), suomen 1. ja 2. partiisiippiattribuutti aktiivissa ja passiivissa (hyviä uutisia sisältävä kirje; pihalle jätetyt laatikot), kielteinen -mAtOn-partisiippi (laajuudeltaan tuntematon ilmiö) ja agenttipartisiippi (jonkun tekemä esine).

Asteikon viimeinen luokka määritellään toisin kuin muut. Ei-verbisten rakenteiden yhteydessä tarkastelen sellaisia ranskan nominaalisia lausekkeita, jotka on usein suomennettu verbilausekkeella. Nollalausekkeella tarkoitan tapauksia, joissa suomennoksen verbilausekkeella ei ole alkutekstin pintarakenteessa lainkaan vastinetta. (17)

3. ANALYYSIN TULOKSIA. Vertailussa kävi ilmi, että ranskan rakenteista, joita oli yhteensä 465, alle puolet on säilyttänyt alkuperäisen lausemaisuuksensa. Muutoksista kaksi kolmasosaa on "laventumisia", eli rakenteista on tullut lausemaisempia.

Luokittelun ranskan kunkin rakenneluokan suomenkieliset vastineet niiden lausemaisuuksien mukaan. Esimerkiksi ranskan 42 relatiivilauseesta alle puolet (16 kpl) on suomennettu relatiivilauseella. Lopuista puolet on käännetty päälauseella (näistä melkein kaikki (12/14) ovat apposiitiivisia eli semanttisesti päälauseen arvoisia); tiivistetyistä puolestaan on tehty adjektiivilausekkeita, partisiippi- tai infinitiivirakenteita (nämä relatiivilauseet ovat järjestäen restriktiivisiä).

Sellaisia ranskan rakenteita, joiden suomennoksen lausemaisuus poikkeaa usein ja huomattavasti alkuperäisestä, ovat mm. ranskan tietynlaiset nominaaliset lausekkeet. Niitä erottuu neljä tyyppiä:

1 (un homme) au visage massif et creusé -tyyppiset attribuuttilausekkeet,

2 ns. erilliset adjektiiviattribuutit (ra. épthètes détachés),

3 tavan adverbiaalit tyyppiä (subst. + adj.), esim. Les lèvres cireuses, (il...) tai tyyppiä (subst. + paikkaa ilmaiseva prepositiolauseke), esim. une main sur le ventre,

4 ajan tai paikan adverbiaalilausekkeet, jotka useimmiten sisältävät preposition.

Tämäntyyppisiä adjektiivi- ja adverbiaalirakenteita esiintyy rans-

kankielisessä tekstissä paitsi yksittäin, myös pilkkujen erottamina useita peräkkäin. Noin puolessa tapauksista rakenteet on suomennettu verbilausekkeella, useimmiten rinnasteisella päälauseella. Esimerkin (2) virkerakenne (sivulause + päälause) on suomennettu rakenteella (sivulause + 4 päälausetta):

- (2) A dix-sept heures, comme il sortait pour de nouvelles visites, le docteur croisa dans l'escalier un homme encore jeune, à la silhouette lourde, au visage massif et creusé, barré d'épais sourcils.

Kun tohtori kello seitsemäntoista jälkeen oli lähdös-sä sairaskäynneille, osui hänen eteensä porraskäytävässä jykevä hahmo. Nuori mies oli tämäkin; hänen kasvonsa olivat suuret ja kuoppaiset, kulmakarvat tuuheat.

Kun analyysiyksikkö laajennettiin kappaleeksi (59 kpl) ja tarkasteltiin lausemaisuukseltaan muuttuneiden ja ennallaan säilyneiden rakenteiden keskinäistä järjestystä tekstissä, saatettiin todeta, että kappaleita, joissa kaikkien rakenteiden lausemaisuus on säilynyt alkuperäisenä, ei esiinny kuin jokunen, ja nekin ovat erittäin lyhyitä, vain virkkeen tai kahden kappaleita. Jos kuitenkin ei odoteta rakenteiden lausemaisuuksien samanlaisuutta, vaan suhteellista, pidempien tekstijaksojen välistä vastaavuutta, tarjoavat kompensatoriset käännoiskeinot selityksen sille, miksi lukuisissa kappaleissa alkutekstin tiiviys-**vaikutelma** on säilynyt kutakuinkin ennallaan: monien tiiviytensä säilyttäneiden rakenteiden lisäksi tällaisissa kappaleissa saattaa havaita tiivistysten ja lavennusten jokseenkin säännönmukaista vuorottelua. Ilmiö esiintyy ensinnäkin joissain lyhyissä, yhden virkkeen kappaleissa:

- (3) Le bras hors de la portière, le docteur promena son doigt à la base du cou que Michel lui tendait; une sorte de noeud de bois s'y était formé. (18)

Tohtori kurotti kättään auton ikkunasta ja työnsi sormensa Michelin kaulan juureen; sormeen tuntui pieni kohouma, kova kuin puu.

Virkettä pidemmissä kappaleissa kääntäjällä on ollut paremmat mahdollisuudet vaihdella lausemaisuuksien muutosten suuntaa. Esimerkeissä (4) ja (5) monien lausemaisuuksensa säilyttäneiden rakenteiden lomas-

sa vuorottelee toisiaan kompensoivia tiivistyksiä ja lavennuksia:

- (4) Le lendemain 17 avril, à huit heures, le concierge arrêta le docteur au passage et accusa des mauvais plaisants d'avoir déposé trois rats morts au milieu du couloir. On avait dû les prendre avec de gros pièges, car ils étaient pleins de sang. Le concierge était resté quelque temps sur le pas de la porte, tenant les rats par les pattes, et attendant que les coupables voulussent bien se trahir par quelque sarcasme. Mais rien n'était venu.

Seuraavana päivänä, huhtikuun 17:ntenä, talonmies tapasi käytävässä tohtorin ja alkoi taas moitiskella niitä, jotka mautonta pilaa tehden olivat tuoneet portaisiin kolme kuollutta rottaa. Ne oli ilmeisesti pyydystetty vahvalla liskulla, koskapa olivat yltä päältä veressä. Riiputellen rottia kähälistä hän oli seissyt hetken ulkoportailla odotellen syyllisten jonkinlaisesta pilailunhalusta paljastavan itsensä. Mutta ketään ei ollut tullut.

- (5) Les choses allèrent si loin que l'agence Ransdoc (renseignements, documentation --) annonça, dans son émission radio-phonique d'informations gratuites, six mille deux cent trente et un rats collectés et brûlés dans la seule journée du 25. Ce chiffre, qui donnait un sens clair au spectacle quotidien que la ville avait sous les yeux, accrut le désarroi. Jusqu'alors, on s'était seulement plaint d'un accident un peu répugnant. On s'apercevait maintenant que ce phénomène dont on ne pouvait encore ni préciser l'ampleur ni déceler l'origine avait quelque chose de menaçant.

Tilanne paheni niin, että Ransdocin toimiston (tiedonantoja, uutisia --) paikallisten radiouutisten mukaan kerättiin ja poltettiin yhtenä ainoana päivänä, huhtikuun 25:ntenä, 6231 rottaa. Luvusta sai hyvän käsityksen siitä, miltä kaupunkimme noina päivinä näytti, ja se olikin omiaan lisäämään hämminkiä. Mainittuun päivään asti oli valiteltu yksinomaan tilanteen inhottavuutta. Nyt sen sijaan alettiin aavistaa, että tuossa selittämättömässä ja laajuudeltaan toistaiseksi tuntemattomassa ilmiössä oli jotain uhkaavaa.

Vaikka siis näissä kappaleissa suomennoksen tiiviyn rakenne onkin toisenlainen kuin alkutekstissä, on tiiviysaste pysynyt suunnilleen samana. Alkutekstin antama tiiviysvaikutelma on pystytty säilyttämään.

Niissä kappaleissa, joissa lavennukset ja tiivistykset jakaantuvat epätasaisesti, käänös antaa alkutekstistä poikkeavan tiiviysvaikutelman. Näin on esimerkissä (6), jonka alussa on tehty viisi perättäistä lavennusta: virkkeitä on jaettu ja asioita ilmaistu rinnasteisin päälausein. Muutokset vaikuttavat tekstin tyyliin, josta tällaisissa

kappaleissa on alkutekstin tyylistä poiketen tullut nykyvää:

- (6) Il trouva son premier malade au lit, dans une pièce donnant sur la rue et qui servait à la fois de chambre à coucher et de salle à manger. C'était un vieil Espagnol au visage dur et raviné. Il avait devant lui, sur la couverture, deux marmites remplies de pois. --

Ensimmäisen potilaansa hän tapasi vuoteesta. Huone oli kadun puolella, ja sitä käytettiin sekä makuuhuoneena että ruokasalina. Potilas oli muuan espanjalainen vanhus; hänen uurtuisissa kasvoissaan oli tyyli ilme. Peitteellä hänen edessään oli kaksi täysinäistä hernevatia. --

Rakenteiden lausemaisuuuden aste on kauttaaltaan pikemminkin kohonnut kuin laskenut - suomen kielen runsaita upotusmahdollisuuksia ei siis olekaan käytetty hyväksi siten kuin olisi voinut luulla. Osin tämä johtunee analyysin kohteena olleesta tekstityypistä, sehän oli kaunokirjallista eikä esimerkiksi asiaproosaa. Osin se saattaa myös johtua kääntäjän omasta tyylistä. Osin tämä "verbistyminen" ja "finiittistymisen" lienee kytkettävissä itse käännösprosessiin, joka on ymmärtämistä ja jälleentuottamista: delinearisoinnin jälkeen rinnastaminen ja asioiden ilmaiseminen päälauseilla lienee vaivattomampaa ja nopeampaa kuin lauseiden alistaminen ja upottaminen, joka vaatii enemmän predikaatioiden ja niiden välisten suhteiden muokkausta (vrt. Chafe 1982:44-5). Käännökseen lisätyt lauseet heijastavat tätä käännösprosessin delinearisoivaa luonnetta: niillä ei alkuperäisessä tekstissä ole vastinetta, mutta niiden sisältö on sopusoinnussa alkutekstin sisällön kanssa - niitä voitaneekin pitää ymmärtämisen aikana tehtyinä päätelminä (suluissa vaihtoehtosuomennos):

- (7) Le télégramme avertissait Rieux de l'arrivée de sa mère pour le lendemain.

(sähkösanomassa kerrottiin Rieux'lle äidin tulosta --)

Sähkösanoma oli Rieux'n äidiltä, ja hän ilmoitti siinä saapuvansa seuraavana päivänä.

- (8) Et en effet, au matin, la fièvre était tombée au trente-huit degrés.

(ja aamulla kuume tosiaankin oli laskenut --)

Sisältäkin kuului hyvää. Kuume oli laskenut kolmeenkymmeneen kahdeksaan.

4. POHDINTAA. Esitetyn perusteella näyttää tarpeelliselta edelleen tutkia lausemaisuu- den asteikon avulla missä määrin ranskan rakenteiden lausemaisuu- s on suomennettaessa muuttunut ja mitä vastineita on käytetty. Ongelmallista on kuvaako asteikko sekä ranskan että suomen lause- maisuuden asteita kyllin tarkasti. Kiinnostavan luokan muodostavat ainakin ei-verbiset rakenteet: niiden kohdalla ranskankielisen tekstin ja suomennoksen lausemaisuu- dussa oli selkeitä eroja, jotka heijastavat upotusten käytön eroja ranskan ja suomen välillä. Ingo (1986:15) luonnehtiikin ranskaa "predikaatitonten kieleksi". Po. luokan määrittelyperusteita ja alaluokitusta kannattaisi täsmentää esimerkiksi juuri Ingon (käsikirjoitus) viitoittamalla tavalla.

Kääntäjän liikkumavapautta ja muutosten syytä voisi tutkia seuraava- vasti. Lausemaisuu- deltaan muuttuneista tapauksista kysyttäisiin: "Mitä olisi seurannut merkitykselle/kieliopillisuudelle/tyylille/jne., jos lausemaisuu- s olisi säilytetty?" Näin saataisiin "pakollisia" ja "ei- pakollisia" tapauksia (näiden ryhmien välille muodostuisi todennäköi- sesti vaikeasti luokiteltavien tapausten joukko) (19). Tällainen ana- lyysi valaissee myös tiiviysilmiön suhdetta tekstistrategian muihin osa-alueisiin (esim. lauseiden ja virkkeiden väliset kytkennät; tekstin informaatiorakenne, Fernandez-Vest 1984:187-8).

Vaikka lause lauseelta ja rakenne rakenteelta etenevä analyysi on tärkeä, lienee syytä siirtää painopiste kappaleiden puitteissa tehtävään analyysiin (20). Ensin pitää kuvata alkutekstin kappaleet eli kartoittaa lausemaisuu- teen liittyvät piirteet, ja sen jälkeen katsoa miten nämä piirteet on suomennoksessa toteutettu.

Tässä artikkelissa esitetyn tutkielman aineistona oli kaunokirjalli- nen teksti ja sen paikoin varsin finiittistyneeksi osoittautunut suo- mennos. Kiinnostavan vertailukohdan tarjoaa Ingon mm. suomen ja ranskan lausemaisuu- den asteita käsittelevä tutkimus (1986), jonka valossa suomi näyttää runsaiden upotusten kieleltä - aineistona oli rakenteel- taan varsin mutkikas asiategsti (21).

VIITTEET

* Artikkelin perustuu laudaturtyöhöni, ks. Nordström 1985.

1 Language-pair-bound descriptive translation research; Wilss 1982:79.

2 Enkvist 1974a ja b, 1978a ja b; lukuisten lingvistien ja psykolingvistien tutkimukset tukevat tätä käsitystä, mm. Beaugrande 1980a ja 1984, Beaugrande & Dressler 1981, van Dijk & Kintsch 1983.

3 Todisteita näiden semanttis-psykologisten yksiköiden olemassaolosta antavat mm. Kintsch & van Dijk 1978, van Dijk & Kintsch 1983:38-41.

4 Myös Rune Ingo 1982:98 puhuu "tiivistämisestä", transformaatiokielopin yhteydessä.

5 Predikaatiot annetaan pintarakenteen muodossa, koska sananvalinta ei tässä ole tärkeää (Enkvist 1978a:27).

6 Lauseen piirteitä ovat mm. persoonataivutus, tempus- ja modusvalinta; ks. Hakulinen & Karlsson 1979:223,337,343-5.

7 Enkvist (1978b) tuo esille sen mahdollisuuden, että tiiviysaste ei rajoittuisi verbisyyteen, vaan kattaisi myös esim. pronominaalistuksen. Analyysin rajaamiseksi pidän kuitenkin tässä vaiheessa parempaan määritellä tiiviysasteen nimenomaan lausemaisuuksien funktioksi.

8 Esim. Beaugrande 1980a, 1984; Beaugrande & Dressler 1981.

9 Tämä käsitys on sopuissa sen kanssa mitä tiedetään ymmärtämisprosessista: Beaugrande viittaa testeihin, joissa lukijoiden oli vaikea erottaa lukemaansa tekstiä siitä mitä he olivat siihen ymmärtäessään lisänneet.

10 Tämä on pelkistetty esitys delinearisoinnista; yksityiskohtaisempi selvitys ei tässä ole tarpeen.

11 1979:331-98, etenkin s.337-9. Ajatus asteikon soveltamisesta käännöstutkimukseen on syntynyt Enkvistin (1978b) näkemysten pohjalta. Myös van Dijkin ja Kintschin (1983) esitys predikaatioiden välisistä suhteista pintarakenteessa sekä J. Guillemin-Flescherin ranskasta englantiin kääntämisen syntaktisia ongelmia käsittelevä tutkimus (1981) ovat vaikuttaneet asteikkoon. Eroavuuksista Catfordin (1965) rangihierarkiaan nähden, ks. Nordström 1985:20. Suomessa Ingo (1983; 1986) on käyttänyt lausemaisuuksien asteikkoa suomen, ruotsin ja ranskan vertailuun.

12 Rinnasteiset nominaalikonstituentit kuuluvat samaan lauseeseen, rinnasteiset finiittiverbit eivät. Kun finiittiverbi on elliptisesti poistettu, jakso lasketaan lauseeksi, jos jäljellä on vähintään kaksi konstituenttia. Ranskan rakenne c'est...qui/que lasketaan yhdeksi

lauseeksi.

13 Esim. yhdessä perinteisessä lauseenvastikkeessa, temporaalirakenteessa, menemätöntä aikaa ilmaistaan 2. inf. inessiivillä (sanooessani), mennyttä aikaa taas pass. 2. partisiipin partitiivilla (sanottuani).

14 Vrt. Hakulinen & Karlsson 1979:347-8.

15 Leksikaalistuneita ilmauksia (esim. tilaisuuden tullen) ei lasketa lauseenvastikkeisiin. - Verbiketjuiksi lasketaan myös mm. rakenteet olla tekemäisillään, on tekeminen. -Lauseenvastikkeiden määrittelytyyppusteita on kartoittanut Kalevi Wiik 1981.

16 Jälkimmäistä Vesikansa 1974 nimittää temporaalirakenteen futuuriksi.

17 Guillemain-Flescher 1981.

18 Lavennetut rakenteet suomennoksineen on alleviivattu, tiivistetyt suomennoksineen on alleviivattu katkoviivalla.

19 Vrt. Forsgren 1986:122.

20 Kappaleesta, kirjoittajan tietoisien valinnan tuloksesta, ks. esim. Laufer (toim.) 1985; Lundberg 1987.

21 Asiatekstin suomentamisesta myös esim. Tirkkonen-Condit 1985.

KIRJALLISUUTTA

BEAUGRANDE, ROBERT DE. 1980a. Text, discourse, and process. Norwood, NJ: Ablex.

----. 1980b. Toward a semiotic theory of literary translation. Semiotik und Übersetzen, toim. Wolfram Wilss, 23-42. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

----. 1984. Text production. Norwood, NJ: Ablex.

BEAUGRANDE, ROBERT DE, ja WOLFGANG DRESSLER. 1981. Introduction to text linguistics. London: Longman.

CATFORD, J.C. 1965. A linguistic theory of translation. London: Oxford University Press.

CHAFE, WALLACE. 1982. Integration and involvement in speaking, writing, and oral literature. Spoken and written language, toim. Deborah Tannen, 35-53. Norwood, N.J.: Ablex.

ENKVIST, NILS. 1974a. Stilforskning och stilteori. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.

----. 1974b. Några textlingvistiska grundfrågor. Språket i bruk, toim. U. Telemann ja T. Hultman, 172-206. Lund: Liber Läromedel, Gleerups.

----. 1978a. Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä. Jyväskylä: Gaudeamus.

----. 1978b. Contrastive text linguistics and translation. Theory and practice of translation, toim. Lillebill Grähs, Gustav Korlén ja Bertil Malmberg, 169-88. Bern: Lang.

- . 1984. Contrastive linguistics and text linguistics. Contrastive linguistics. Prospects and problems, toim. Jacek Fisiak, 45-67. Berlin: Mouton.
- FERNANDEZ-VEST, M.M., JOCELYNE. 1984. Verbo-nominalisations et scripturarisation d'une énonciation à tradition orale: les "semi-propositions" du same comparées à celles du finnois. Actes de la Table ronde sur "L'opposition verbo-nominale dans diverses langues du monde", LACTO. Modèles linguistiques VI(I).181-92.
- FORSQREN, TUULI. 1986. Finska participattribution i svensk översättning. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensis 17). Uppsala.
- GUILLEMIN-FLESCHER, JACQUELINE. 1981. Syntaxe comparée du français et de l'anglais. Problèmes de traduction. Paris: Ophrys.
- HAKULINEN, AULI, ja FRED KARLSSON. 1979. Nykysuomen lauseoppia. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 350). Jyväskylä: Gummerus.
- HAKULINEN, AULI, FRED KARLSSON, ja MARIA VILKUNA. 1980. Suomen tekstilauseiden piirteitä. Kvantitatiivinen tutkimus. (Publications of the department of general linguistics 6). Helsinki: University of Helsinki.
- INGO, RUNE. 1982. Kääntämisen teoriaa ja sen sovellusta. Åbo: Åbo Akademi.
- . 1983. Lausemaisuuuden asteet suomessa ja ruotsissa. Erikoiskielet ja käännösteoria, VAKKI-seminaari III, 55-72. Vaasa: Vaasan korkeakoulu.
- . 1986. Kontrastiivisia havaintoja lausemaisuuuden asteiden käytöstä. Erikoiskielet ja käännösteoria, VAKKI-seminaari VI, 7-17. Vaasa: Vaasan korkeakoulu.
- . De la phrase noyau à la structure de surface - remarques contrastives. (käsikirjoitus).
- KINTSCH, WALTER, ja TEUN VAN DIJK. 1978. Toward a model of text comprehension and production. Psychological Review 85.363-94.
- LAUFER, ROGER (toim.). 1985. La notion de paragraphe. Paris: Editions du CNRS.
- LUNDBERG, HELENA. 1987. Gogolin novellin "Nevskij Prospekt" ja sen suomenoksen rakenne. Kontrastiivista kielentutkimusta I, toim. Mauno Koski (Fennistica 8), 117-46. Turku: Åbo Akademi.
- NORDSTRÖM, RITVA. 1985. Le degré de condensation dans un chapitre de "La Peste" d'Albert Camus et sa traduction finnoise. Laudaturtyö, Romaanisten kielten laitos, Helsingin yliopisto. (julkaisematon).
- TIRKKONEN-CONDIT, SONJA. 1985. Argumentative text structure and translation. (Studia Philologica Jyväskyläensia 18). Jyväskylä.
- VAN DIJK, TEUN, ja WALTER KINTSCH. 1983. Strategies of discourse comprehension. New York: Academic Press.
- VESIKANSA, JOUKO. 1974. Temporaalirakenteen futuuri. Virittäjä 78.271-6.
- WIIK, KALEVI. 1981. Mikä lauseenvastike on? Virittäjä 85.21-39.
- WILSS, WOLFRAM. 1982. The science of translation: problems and methods. Tübingen: Gunter Narr Verlag.